

ՍԵՍՐՈՊԵԱՆ ԳՐԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

2. Միրզաբեկեան

Քրիստոնէութիւնը որպէս պետական կրօն հռչակելու հայոց որոշումը ազդարարում էր քաղաքակրթութեան եւ գիտական մտքի նոր վերելքը:

Սուրբ գրքի դրոյթները Հայաստանում պիտի քարոզուէին հայոց լեզուով եւ գրուէին սեփական գրերով: Սակայն գրերը տակաւին գոյութիւն չունէին:

Մենք մերժում ենք այն թիւր մտայնութիւնը, ըստ որի Աստուածաշունչը ունկնդիրներին ներկայացում էր սկզբում միայն յունարէն կամ ասորերէն:

Հայոց առաջին կաթողիկոս Գրիգոր Լուսաւորիչը փայլուն կրթութիւն էր ստացել եւ տիրապետում էր հայերէնին, յունարէնին, պարսկերէնին, ասորերէնին: Նա եւ նրան յետեւող հոգեւոր հայրերը եթէ Սուրբ գիրքը կարդում էին յունարէնով, ամենեւին էլ չի նշանակում, թէ իրենց ունկնդիրներին, որոնք չգիտէին յունարէն, այդ լեզուով էին մատուցում Սուրբ գրքի դրոյթները:

Այս խնդրի վերաբերեալ ցայսօր էլ կա թիւր կարծիք, եւ դպրոցական դասագրքերում սովորողներին մատուցում են այն սխալ դրոյթը, ըստ որի հարիւր տարի ժողովուրդը չէր հասկանում ու չէր ըմբռնում ոչինչ, մինչեւ որ չստեղծուեցին մեսրոպեան գրերը, եւ Աստուածաշունչը չքարգմանուեց հայերէն:

Սա գիտական լուրջ խնդիր է, եւ որին մենք ապագայում կանդրադառնանք:

Հայոց հանճարը պիտի երկնէր սեփական գիրը, որպէսզի աւելի ամրապնդէր ժողովրդի միասնականութիւնը: Սակայն դրա համար հարկաւոր եղաւ ուղիղ հարիւր տարի, մինչեւ հայոց գրերը լեզուահնչիւնական կատարեալ համապատասխանութեամբ եւ ճշտութեամբ ստեղծեց հայ ժողովրդի հանճարեղ զաւակ Մեսրոպ Մաշտոցը: Այստեղից էլ բխում է մեր ուղղագրութեան պատմական եւ աւանդական լինելը: Իսկ պատմականը եւ աւանդականը իշխում է, որովյետեւ հնչիւնական ուղղագրութեան տուեալ ժամանակի համակարգի փոփոխութեան դէպքում հանդես են գալիս բազմաթիւ արգելակող պարագաներ (Յ. Լ. 1980, էջ 169):

Մեսրոպ Մաշտոցը ստեղծեց 36 գիր: Իսկ վաղ միջնադարում հայ մեծանուն քերականագէտներ Դաւիթ Անյաղքը, Մովսէս Քերթոզը, Ստեփանոս Սիւնեցին, Անանուհը, Համամ Արեւելցին, Գրիգոր Պահլաւունին, Մագիստրոսը, Յովհաննէս Երզնկացին, Եսայի Նչեցին, Իսկ աւելի ուշ Նաեւ Մխիթարեան հայրերը վերջնականապէս մշակեցին հայոց համազգային մաշտոցեան համակարգուած միասնական եւ միակերպ ուղղագրութիւնը՝ աւելացնելով օ եւ ֆ գրերը:

«Հայ ժողովրդի հանճարեղ զաւակ Մեսրոպ Մաշտոցը ոչ միայն Հայոց լեզուի գրահամակարգի գիտարարն էր, Հայ մատենագրութեան հիմնադիրը, այլեւ վաւերականօրէն հաւաստուած առաջին հնչիւնաբան լեզուաբան քերականագէտն էր, ուղղախօսութեան եւ ուղղագրական կանոնների ձեւակերպողը եւ Հայ դպրութեան Առաջին Սեծ ուսուցիչ մանկավարժը» (Լ. Խ. էջ 19):

1892 թ. սկսած հայագէտ Մ. Արեղեանը մոլորութիւն ունեցաւ կարծելու, թէ կարող է դափնին խլել Մաշտոցից, բայց չիմացաւ, որ ի վերուստ տրուածը ոչ ոք չի կարող խլել տիրոջից: Նա ուղիղ երեսուն տարի բազում դռներ զարկեց եւ մնաց անպատասխան, մինչեւ վրայ հասաւ չարաբաստիկ 1922 թականը:

Հայերէնի ուղղագրութիւնը ուսուցանում են 4-րդ դասարանում, ընդամենը մէկ ուսումնական տարուա մէկ քառորդում:

Հայերէնի ուղղագրութեան վերականգնման հակառակորդները ամենուրեք թմբկահարում են, թէ՛ հարա՛, հասէ՛ք, մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնունով անգրագէտ կդառնայ մեր ժողովուրդը:

Հարց է առաջանում, ո՞ր ժողովուրդը, Սփիւռքում ապրող եւ մինչեւ այսօր աչքի լոյսի պէս պահող 8 միլիոնից աւել ժողովուրդը, թէ՛ Հայաստանում ապրող դրա կեսից էլ պակաս հայերը, որոնց անօրինական մի «դեկրետ»-ով պարտադրուել է խայտառակ այս խեղագրութիւնը:

Աբեղեանական այս խեղագրությունը կատարելուց ազգային լեզուի բնականոն ընթացքը խեղաբիրելով բազմաթիվ բառերի գրելաձևերը: (բերվում են օրինակներ):

Մեսրոպեան գրերը հայոց պատմության մեջ որքան մշակութային, պատմական, նույնքան, գուցե ևս ավելի, ունեն բաղաբանական նշանակություն:

Վաղուց ստուգաբանուած-հաստատուած է, որ մեսրոպեան գրերն ստեղծուել են ժամանակի ուղղախօսութեան հիմքի վրայ:

Լեզուբանութեան մեջ ինչպիսի տրամիներով ու հասկացութիւններով էլ որ մեկնաբանուեն այդ հակասութիւնները, այսօր Յայաստանի դպրոցներում հայերէնի ուղղագրութեան ուսուցման մեթոդաբանութիւնը միակողմանի է, ուստի արդիւնաւետութեան առումով ոչ լիարժէք: Այն խարսխուած է որոշակի կանոնների մեխանիկական մտապահման վրայ, որը ենթակայ է շուտափոխ մոռացման:

Պատահական չէր, որ այդ վայրագ իրողութեան դէմ իրենց ձայնը բարձրացրին բոլոր մեծանուն հայագետներն ու գրողները: Հայ լեզուաբանութեան հսկան Հր. Աճառեանը, երբեք չընդունեց արեղեանական խեղագրութիւնը:

Ամենայն հայոց բանաստեղծ Յովի. Թումանեանը 1922 թ. մայիսի 17-ին Յայաստանի լուսժողովոմին գրում է. «Ես որպէս հայ գրող եւ հայ գրողների Միութեան նախագահը՝ գալիս եմ յայտնելու իմ զարմանքը եւ բողոքելու էմ վարմունքի դէմ, որ ունեցել է Յայաստանի լուսժողովոմը եւ կարելուր խնդրում: Պ. Մ. Աբեղեանը մի առաջարկ է արել ու դրել հրապարակ: Շատ լաւ: Բայց Յայաստանի լուսժողովոմը որտեղից է իմացել, թէ եւ Աբեղեանը եւ ինքը՝ լուսժողովոմն էլ նրա հետ միասին անսխալական են, որ առանց քննութեան ենթարկելու առաջարկը, հրամանագրում է ընդունել եւ միայն դրանով գրել ու տպագրել: Պ. Աբեղեանի առաջարկը ընդունելի է, թէ չէ, դա դեռ քննելիք խնդիր է, յետևաբար լուսժողովոմի հրամանը անընդունելի է: Եւ եթէ էպէս է, ապա նրան, լուսժողովոմին մնում է ուղղել իր արած սխալը, յետ վերցնել իր արած կարգադրութիւնը, խնդիրը համարել բաց եւ դնել քննութեան»: (Հ. Թ. 1959 թ. հ. 5-6, էջ 320):

Մեծ բաւանտեղծի պատգամը դեռ չի կատարուած: Մնում է, որ ՀՀ նախագահը անսա այդ տարբեր մարդու պատգամին եւ ուժը կորցրած համարի հայերէնի ուղղագրութեան վերաբերեալ հրապարակուած այդ տխրահռչակ «դեկրետը»:

ՀԱՅԵՐԵՆ ՍԵՔՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ԻՍԱՍՏԱԲԱՆԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հ. Պետրոսյան

Հայերեն մեքենագիտական տերմինների իմաստաբանական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանց մի սովորական զանգված ստեղծվում (կամ բարգձանվում) է լեզվի բառապաշարի մեջ եղած արմատներով ու բառերով, այսինքն՝ բառապաշարի կատարելագործման ճանապարհով: «Բառապաշարի կատարելագործումը տվյալ լեզվի բառային կազմի ներքին զարգացումն է, որն ուղղված է լեզվի մեջ գոյություն ունեցող բառերի իմաստաբանական, գործառնական, ձևական-ձևարանական և բառակազմական հատկանիշների արդիականացմանը՝ լեզվի մեջ գործող զարգացման ներքին (ներլեզվական) օրինաչափություններին համապատասխան և արտաքին (արտալեզվական) գործոնների թելադրանքով»:

Բառապաշարի կատարելագործումն առհասարակ ընթանում է մի քանի ուղղություններով՝ բառիմաստի տերմինացում և հակառակը՝ տերմինների չեզոքացում, բառերի հնացում և հակառակը՝ ոչ գործուն բառերի գործունացում, ժողովրդախոսակցական և բարբառային բառերի գրականացում, այդ ճանապարհով նաև՝ դրանց տերմինացում և այլն: Գիտության և տեխնիկայի բուռն զարգացման շրջաններում բառիմաստի տերմինացումը և տերմինակերտումը դառնում են լեզվի բառապաշարի զարգացման և կատարելագործման հիմնական միջոցները:

Բառիմաստի փոփոխությունը բառապաշարի կատարելագործման իրողություններից մեկն է, որ ցույց է տալիս բառային կազմի մեջ տեղի ունեցող ներքին տեղաշար-

ժերը, այսինքն՝ գործառնական ու լեզվաոճական տարբեր շերտերի պատկանող բառերի փոխանցումը մի շերտից մյուսը: Բառիմաստի փոփոխությունը ևս պայմանավորված է ներլեզվական ու արտալեզվական գործոններով: Ներլեզվական գործոններից են բառերի նմանական, կցորդական, գործառնության զուգորդությունները, բառերի քերականական ձևերի մթագնումը, հնչյունային փոփոխությունները և այլն:

Բառիմաստի արտալեզվական փոփոխությունները պայմանավորված են հասարակական-տնտեսական կյանքի, գիտության ու տեխնիկայի, մշակույթի զարգացմամբ ու փոփոխություններով:

Իմաստաբանական փոփոխությամբ բառապաշարի մի մասի տերմինացումը կատարվում է բառիմաստի ընդլայնմամբ և նեղացմամբ: Բառիմաստի փոփոխության երրորդ տեսակը՝ շրջումը, բառերի տերմինացմանը հատուկ չէ. դրան ենթակա են բառապաշարի չեզոք շերտի բառերը:

1. Բառիմաստի ընդլայնումը այն փոփոխությունն է, երբ հասկացության ծավալը մեծանում է, և դրա շնորհիվ բառն ավելի լայն կամ ավելի ընդհանուր իմաստ է ձեռք բերում:

ա) բառը պահպանում է իր հիմնական իմաստը և դրանից զատ այլ իմաստ է ստանում, բ) բառը մթագնում է իր հիմնական իմաստը և գործածվում է նոր, ավելի լայն նշանակությամբ,

գ) բառը հատուկ անունից վերածվում է հասարակ անվան:

2. Բառիմաստի նեղացումը այն փոփոխությունն է, երբ բառը ձեռք է բերում ավելի նեղ, մասնավորված իմաստ:

ա) բառը պահպանում է իր հիմնական իմաստը և դրանից զատ նեղ, մասնավոր իմաստ է արտահայտում,

բ) բառը կորցնում է իր նախնական՝ ավելի լայն իմաստը և ստանում է նեղ, մասնավոր իմաստ, գ) բառը հասարակ անունից վերածվում է հատուկ անվան: Այս վերջին դեպքը բառի տերմինացմանը հատուկ չէ:

Բառերի՝ իբրև մեքենագիտական տերմինների վերաիմաստավորումը ևս կատարվում է բառապաշարի 1. գրաբարյան, 2. արևմտահայերեն, 3. չեզոք կամ առօրյա-կենցաղային, 4. ժողովրդախոսակցական և բարբառային, 5. ժամանակակից զրական լեզվի բառային շերտերից:

Որպես մեքենագիտական տերմիններ են գործածվում նաև այլ գիտաճյուղերի, հիմնականում՝ ֆիզիկայի, ճարտարագիտական գրաֆիկայի և մաթեմատիկայի տերմինները: Մեքենագիտության տերմինաբանակարգը, որ ներառում է մեխանիկայի, մեքենաշինության, մասամբ նաև՝ ավտոմոբիլաշինության, սարքաշինության և մետաղագիտության տերմիններ, նշված գիտությունների տերմինաբանակարգերի հետ կազմում է տերմինային մակրոհամակարգ: Մեքենագիտական տերմինների մի սովորական մասն էլ ընդհանուր է այլ գիտությունների տերմինաբանակարգերի հետ, այսինքն՝ մեկ տերմինով արտահատվում են տարբեր գիտակարգերի տարբեր հասկացություններ: Հանդիպում են նաև տերմինային կրկնակներ՝ զուգածություններ, ինչը անբույլատրելի է:

Բառերի տերմինացումը ժամանակակից հայերենի տերմինների կազմության գործունեղանակներից մեկն է և լայն չափերով կիրառվում է ինչպես գիտության և տեխնիկայի այլ բնագավառների, այնպես էլ մեքենագիտական տերմինների ստեղծման գործընթացում:

Ձեկուցման մեջ վերը քվարկված բոլոր թեզերի համար բերվում և վերլուծվում են մեքենագիտական տերմինների համապատասխան օրինակներ:

ՆԱՀԱՊԵՏ ՔՈՒՇԱԿ

Հ. Լալայան

Հայկական չափածո ստեղծագործության ձևավորման և զարգացման պատմության մեջ իր ուրույն տեղն է գրավում քնարերգությունը, որը նախահիմք հանդիսացավ մեր բազմադարյան պոեզիայի համար: Հայ քնարերգությունը ձևավորվել է դեռևս 10-րդ դարից, երբ այն իրենց երգերով հարստացրել և գոհարակերտ բարձունքի են հասցրել

այնպիսի խոշոր քնարերգուներ, ինչպիսիք են Նարեկացին, Ֆրիկը, Երզնկացին, Թլկուրանցին, Մկրտիչ Նաղաշը, Նահապետ Քուչակը, Նաղաշ Հովնաթանը, Սայաթ-Նովան:

Հայ քնարերգության պատմության մեջ իր անփոխարինելի դերն ունի Նահապետ Քուչակը: Նրա կյանքի մասին մեզ շատ քիչ բան է հայտնի: Ապրել և ստեղծագործել է 16-րդ դարում: Այդ են վկայում բանաստեղծի թոռանը պատկանող ձեռագիր Ավետարանի հիշատակարանում 1637թ. գրված հետևյալ տողերը. «Յիշիցեք զՔուչակ եւ զմեծ պապ իւր Նահապետ վարպետն, որ ծանգիտաբուն: Դարծեալ յիշիցեք զՔուչակ եւ զմեծ պապ իւր Նահապետ վարպետն, որ մականունն Աշղղ Քուչակ ասի...»: Նրա ծննդյան ստույգ թվականն անհայտ է, բայց հայտնի է, որ մահացել է 1592 թ. և թաղվել Վանից արևելք գտնվող Արծակ լճի ափին գտնվող հառնակոնիս գյուղում:

Բանասեր Տևկանցը 1882 թ. հրատարակել է «Հայերգ» վերնագրով միջնադարի հայ բանաստեղծների գործերի մի հարուստ ժողովածու, որտեղ առաջին անգամ տպագրվել է 1583 թ. գրված մի ձեռագրից վերցված քառյակների մի մեծ շարք «Յաղագս հոգւոյ եւ սիրոյ ուտանաւոր է բանս» ընդհանուր վերնագրով: Այդ շարքը Տևկանցը վերագրում է Նահապետ Քուչակին, իսկ նույն ժողովածուում տպագրված «Գուգալ մես երեկ տեսայ» տողով սկսվող ուտանավորը Տևկանցը գտնում է, որ թու Քուչակի գործն է: Այդ ստեղծագործության վերջում հեղինակն ասում է.

Ես Քուչակս եմ վանեցի
Ի գեղէն հառակոնիսա,
Լցեր եմ հարիր տարին,
Էլ չի գար մտքիս ի վերայ...

Թոռ Քուչակից մեջ բերված տողերից պետք է եզրակացնել, որ Քուչակի ծննդավայրը եղել է Վանի մոտ գտնվող հառակոնիս գյուղը: Այդ են վկայում նաև մինչև մեր ժամանակները համագյուղացիների մեջ պահպանված գրույցները:

Ն. Քուչակի գերեզմանը դարձել է ուխտատեղի, որտեղ տարիներ շարունակ այցելել են և՛ երիտասարդները, որոնք սիրերգակի տապանաբարի մոտ հավերժ սեր են խոստացել, և՛ ծերերը, որոնք արցունքն աչքերում սպասել են իրենց դարիցի վերադարձին: Ժողովուրդը հավերժացրել է նրա հիշատակը և գերեզմանը ուխտատեղի դարձնելով, և նրա ստեղծագործությունները հավերժ կենդանի պահելով:

Հետաքրքիր ավանդություններ են պահվել Քուչակի մասին: Ըստ այդ ավանդություններից մեկի Քուչակը ծեր տարիքում զբաղվել է երկրագործությամբ: Մի անգամ թուրքական սուլթանի կինը ծանր հիվանդանում է, և նրա ու իր նորածին զավակի կյանքը գտնվում է վտանգի տակ: Իմաստունների խորհրդով սուլթանը հրավիրում է երկրի բոլոր աշուղներին, որոնք իրենց երգով պետք է այնպես հուզեին թագուհուն, որպեսզի նա արտասվեր, որի հետևանքում պետք է բուժվեր կուրծքը: Սակայն ոչ մեկի երգն էլ չի կարողանում հուզել թագուհուն, և սուլթանը ստիպված է լինում որոնել աշուղների իր երկրից դուրս: Երկար որոնելուց հետո հիշում են, որ դեռևս ապրում է վաղուց ի վեր հայտնի աշուղ Նահապետ Քուչակը, որը սուլթանի հրամանով հրավիրվում է պալատ: Քուչակը երգում է իր սրտահույզ երգերը, որոնց շնորհիվ փրկվում են թագուհին և թագաժառանգը: Որպես վարձատրություն, Քուչակը խնդրում է իրեն թույլ տալ 20 օր Ստամբուլում ազատ երգել իր երգերը: Սակայն սուլթանը ցանկանում է էլի որևէ մեծ բանով վարձատրույց լինել այդպիսի ծառայության համար: Երբ սուլթանը շատ է համառում, Քուչակը խնդրում է, որպեսզի մինչև հառակոնիս յոթ կամուրջ կառուցվի գետերի վրա, 7-ական եկեղեցի և մզկիթ շինվեն: Սուլթանը իրականացնում է աշուղի ցանկությունը: Իրը թե հառակոնիսի Ս. Թեոդորոս եկեղեցին այդ եկեղեցիներից վերջինն է:

Մեկ ուրիշ ավանդություն էլ պատմում է, թե իբր Քուչակը մի օր բարձրանում է Ս. Թեոդորոս եկեղեցու գմբեթը և ասում, թե այնտեղ, ուր-կընկնի ինքը, թող լինի իր գերեզմանը: Իբր այդպես էլ կատարվում է, և նրա գերեզմանը գտնվում է եկեղեցու պատի տակ:

Թե ինչպիսի պայմաններում է ապրել և ստեղծագործել, ինչ կրթություն է ստացել Քուչակը, հայտնի չէ: Միայն միանշանակորեն կարելի է ասել, որ նա եղել է գիտության ջատագով և իր քառյակներում բազմիցս գովերգել է գիտությունը:

Նրա սիրո թեմայով գրված քառյակները վկայում են, որ Քուչակը եղել է խիստ առաջադեմ հայացքների տեր անձնավորություն:

Քուչակյան ստեղծագործությունները, որ հիմնականում քառյակներ են, ձեռագրերում սովորաբար կոչվում են հայրեններ: Մինչև մեր օրերն էլ այդ անունով են ընդունվել և ճանաչվել նրա երգերը:

ՆԻԿՈՒ ԱՂԲԱԼՅԱՆԸ՝ ԲՆՆԱԴԱՏ

Ա. Պետրոսյան

Գրական առաջին իսկ փորձերով Նիկո Աղբալյանը իր վրա է սևեռում կովկասահայ գրական աշխարհի ուշադրությունը: Այդ ճանաչումն ուներ իր նախապատմությունը՝ ձևավորված դեռևս Ներսիսյան և Գևորգյան ճեմարաններում, ուր ապագա մտավորականն ու գիտնականը գրականության, լեզվաբանության, պատմության հարցերի շուրջ իր ունեցած յուրօրինակ պատկերացումների շնորհիվ ակամա դարձել էր հանրության հետաքրքրությունների առարկան:

Գրական մուտքը սկսվում է Ա. Արեսխանյանի «Մուրճում»: Վերջինս ունենալով հատուկ ու կանխակալ ծրագիր գրական, հասարակական, քաղաքական կյանքը նոր, ազատական դիրքորոշումներից մեկնաբանելու, իր շուրջն էր հավաքել Կովկասի առաջադեմ մտավորականներին, որոնց շրջանում նաև Աղբալյանին:

«Մուրճի» գրական բաժինը դառնում է այն հնոցը, ուր խմորվում են Աղբալյանի գեղագիտական, աշխարհայացքային, գաղափարական պատկերացումները արվեստի, գրականության խնդիրների, նրանց ունեցած հասարակական պարտավորությունների, գեղարվեստական մարմնավորման այլազան ուղիների որոնման և դրսևորման ձևերի շուրջ:

Ստեղծագործական այս շրջանում դեռևս երիտասարդ գրողներ Հանթը, Թումանյանը, Իսահակյանը անմիջականորեն գրավում են Աղբալյան գեղագետի միտքը: Արևելահայ իրականության մեջ վերջինների գրական ճանապարհի հարթողի դերը գլխավորապես վերապահվում է Աղբալյանին: Հետագայում գրողների այս շարքին ավելանում են Դ. Դեմիրճյանի, Վ. Տերյանի, Ա. Սուրյանի, Ե. Չարենցի, Գ. Հակոբյանի անունները:

Աղբալյանը, սակայն, չի սահմանափակվում միայն տաղանդավոր ու հանճարեղ անհատականությունների հայտնաբերմամբ ու նրանց ստեղծագործությունների մեկնաբանմամբ: Շատ ավելի լայն ու համապարփակ էին նրա հետաքրքրությունները այս բնագավառում՝ համախմբել, դաստիարակել, գնահատել արևելահայ ու արևմտահայ գրական ստեղծագործությունները, ստեղծել համընդհանուր մի գրական շրջան, որը պիտի եփվեր ու տրոփեր միևնույն ազգակներով, բայց և ունենար արտահայտման ու դրսևորման անձնատարբեր ձևեր ու ուղղություններ: Այդ է պատճառը, որ «Մուրճի» 1906-ից մինչև 1907թթ.-ի համարներում մենք հանդիպում ենք գրական տարասեռ ճաշակ ու հակումներ ունեցող գրողների երկերի մանրագծին ու անկաշառ քննության բազմաթիվ դեպքերի:

1905-1907 թթ.-ի ռեակցիայի տարիներին Աղբալյանը մեծ մասամբ հանդես է գալիս «Գեղարվեստի աշխարհում» բաժնում ինքնությունը բաքցնող «Ա» ստորագրությամբ: Այս ստորագրությամբ հեղինակին է հայ ժողովուրդը պարտական Հ. Թումանյանի «Անուշի» անկրկնելի վերլուծության ու քննության համար, որ, ցավոք, մինչ այսօր տեղ չի գտել ոչ մեծանուն քննադատի երկերում, ոչ էլ հայ քննադատության պատմության որևէ ժողովածուում:

«Մուրճից» հետո Աղբալյանը գրական, քննադատական հոդվածներով հանդես է գալիս Թիֆլիսի «Նոր հոսանք», «Հորիզոն», Բաքվի «Գործ», Երևանի «Յատաջ», «Ազատամարտ», «Հայաստանի աշխատավոր» և այլ պարբերականներում: Անմասն չի մնում արևմտահայ գրական խնդիրներից, պարբերաբար մասնակցում է Պոլսի «Գրական ասուլիսներին», տալիս հետաքրքիր ու դիպուկ մեկնաբանություններ Սիամանթոյի, Վարուժանի, Չարդարյանի և այլոց ստեղծագործություններին:

Ժամանակագրական առումով Աղբալյանի գրաքննադատական գործունեության շրջանը հիմնականում ընդգրկում է կովկասյան ժամանակահատվածը՝ մինչև 1921 թ.-ի փետրվարյան դեպքերը: Սկիզբն էր մեծ հայն ու մտավորականը իր սահմանափակ ժամանակը տրամադրել է գիտական հոդվածներին՝ հանդես գալով «Յուսաբեր», «Հայրենիք», «Ակոս», «Հանդես ամսօրյա», «Բազմավեպ», «Սիոն», «Արարատ» և այլ հայագիտական պարբերականներում:

ՔԱՂԱՔԱԿՐԹԱԿԱՆ ԸՆՏՐԱՆՔԻ ԽՆԴԻՐԸ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Մ. Չայրայետյան

Մշակույթի (լատ. cultura – մշակում, դաստիարակում, կրթություն) բազմաթիվ ու հաճախ իրարանման դասակարգմամբ հանդերձ հետազոտողները միակարծիք են, որ այն անհատի և հասարակության զարգացման մասին համարձակ է դասակարգման ձևերից հատկապես ընդունված են ժամանակայինը (ասենք հնադարյան, միջնադարյան, 19-րդ դարի մշակույթ և այլն), ազգայինը (ասենք հայ, պարսից, ֆրանսիական մշակույթ և այլն), գաղափարախոսական-փիլիսոփայականը (ասենք կաթոլիկական, իսլամական, պրոգրեսիվիստական, ավանգարդիստական մշակույթ և այլն): Ինչպես ժամանակային, այնպես էլ ազգային և գաղափարախոսական-փիլիսոփայական բաժանումներն իրենց ներսում հատակ առանձնանալ չեն կարող. նրանց միջև սահմանները խիստ պայմանական են և սորուն, դիֆուզիոնիզմն առկա է էվոլյուցիոնիզմի գուգահեռ:

Քաղաքակրթությունների (ֆր. civil – 1) քաղաքացիական, 2) կիրթ) և ենթաքաղաքակրթությունների (subcivilisation) սահմանումներն ու դասակարգումները ևս բազմաթիվ են և բազմազան, ինչպես մշակույթներին ու ենթամշակույթներին: Այստեղի ընդհանուրն այն է, որ քաղաքակրթությունը պարտադիր ենթադրում է համակարգայնություն: Մշակույթը և քաղաքակրթությունն էլ իրենց հերթին ունեն շփման ընդհանուր մեծ տիրույթ, անկյունաքարային նույնություններ ու նմանություններ: Հազարավոր են մշակույթները, սակայն ընդամենը 1-2 տասնյակ են մեռած ու ողջ հայտնի քաղաքակրթությունները, մի փոքր ավելի ենթաքաղաքակրթությունները:

Հայ մշակույթն ունենալով յուրահատուկ տրամաբանություն մշտապես եղել է քաղաքակրթական տարբեր համակարգերի անմիջական և միջնորդավորված ազդեցությունների ոլորտում (հիմնականում շումերա-աքքադական, հնդ-իրանական, հելլենիստական, հրեական, արևմտյան, գլոբալ): Սակայն հայ մշակույթի յուրօրինակությունը երբեք չի վերածել համակարգված քաղաքակրթության, ինչպես, ասենք, չինական փակ-քարացած քաղաքակրթությունը:

Գրականությունը, լինելով հոգևոր մշակույթի ամենավառ արտահայտիչներից, իր վրա է կրել մշակութաբանական և քաղաքակրթական տարբեր հոսանքների և շերտերի ազդեցությունը: Ստեպ-ստեպ հայ իրականության մեջ դրսևորված այդ հակամարտություններն արտահայտվել են նաև գրականության մեջ (օրինակ Խորենացին, լինելով հելլենիզմի ցատագովը, հայածվել է ասորական և պարսից ուղղվածության գործիչներից, ինքն էլ իր «Հայոց պատմության» մեջ բազմիցս քամահարանքով է խոսել պարսից հոգևոր ժառանգության և ասորի ուսյալների մասին, ինչի աշխարհայացքային կողմը նրա ամբողջ ժառանգությունն է): Նույն է պարագան Մ. Նալբանդյանի և Գ. Այվազովսկու, «Մշակի» և «Մեղվի», Վ. Տերյանի և ավագ սերնդի շատ գրողների, այսօրվա նեոլիբերալների և ավանդապահների դեպքում:

Ենթաքաղաքակրթական և ներենթաքաղաքակրթական օրինաչափ վերելքները, հակասություններն ու ճգնաժամերը հայ իրականության (նաև գրականության) մեջ արտահայտվել են ազգային վերելքների, հակասությունների ու ճգնաժամերի ավտորշոկային տեսքով: Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին պոլսահայ գրականության մեհենականացումը կամ նմանատիպ մտայնությունների արտահայտումը Թումանյանի, Իսահակյանի, Տերյանի (թեև այլ հանգամանքների առիթով Տերյանն ասել էր. «Թումանյանի մի «Փարվանան» ես չեմ փոխի պոլսահայ բոլոր հանկարծակի հեթանոսացած պոետների արտադրությանց հետս»), Չարենցի և այլոց երկերում ու անհատական գործունեության մեջ ինքնաբերական երևույթ էր այն համաեվրոպական փիլիսոփայական մտքի, քաղաքական զարգացումների, գիտական նվաճումների, սոցիալական խնդրումների և այլ բաղադրիչների հայկականացված ընկալումն էր: Ետպատերազմյան համաշխարհային մտքի նույն հայկականացված ընկալումն էր Օ. Չիֆթե-Սարաֆի, Ը. Շահնուրի և սփյուռքային նշանավորների գեղարվեստը, ինչպես որ խորհրդային տարածքում զարգացող մեր գրականությունն էր մեկ ընդհանուր մտայնության ծիրում և ազդեցության ոլորտում:

Քաղաքակրթական ընտրանքի խնդիրը մշտապես եղել է և կա հայ իրականության, հետևաբար և առաջին հերթին մշակույթի առջև, որին երբևէ վերջնական լուծում չի տրվել:

Ընտրանքի օբյեկտների տարբերությամբ է միայն հնարավոր բացատրել տաղանդով միմյանց չզիջող և նույն էթնո-սոցիալական միջավայրում ստեղծագործած, ասենք, երգահաններ Ա. Տերտերյանի և Է. Հովհաննիսյանի, նկարիչներ Սիմասի և Գ. Նալբանդյանի, կինոռեժիսորներ Զ. Մալյանի և Է. Քեոսյանի, բանաստեղծներ Շիրազի և Սևակի, արձակագիրներ Զ. Մաքևոսյանի և Մ. Գալչոյանի նույն «հայ մշակույթի, բայց տարբեր քաղաքակրթական համակարգերի ներկայացուցիչներ լինելը:

ՀԱՅԱՐՄԱՏ ԿՐԿՆԱՎՈՐ ԲԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒՊԱՆՈՒԵՐԵՆ (ՁԱՏԿԻ ԿՂԶԻ) ԼԵՉՈՒՄ

Լ. Ստեփանյան

Ուսանողները պատկանում է ավստրոնեգիական (մալայա-պոլինեզիական) լեզվաընտանիքի պոլինեզիական ցեղախմբին: Պոլինեզիական ցեղախմբից բացի, ավստրոնեգիական լեզվաընտանիքի մեջ մտնում են մելանեզիական, միկրոնեզիական, ինդոնեզիական ցեղախմբերը: Ուսանողներն Ձատկի կղզու բնիկների լեզուն է կղզի, որը պոլինեզիական «եռանկյունում» հարավարևելյան գագաթն է: Ուսանողներն չափազանց մերձակից է թաիթերեն, տուամուտու, մանգարևա, րարոտոնգա, հավայերեն, մարթիզերեն և այլ պոլինեզիական լեզուներին:

Մեր հետազոտությունները ցույց են տվել, որ ռապանուերներում (իմա պոլինեզիական լեզուներում) առկա է հայկական (ինդեվրոպական) չափազանց արխայիկ մի ենթաշերտ, որն ընդգրկում է համարյա բոլոր իմաստային (թեմատիկ) խմբերը, և որի մեջ զգալի թիվ են կազմում հայաբնույթ կրկնավոր բարդությունները:

Կրկնությունը բառակազմական հնագույն միջոց է, որ հատուկ է եղել բոլոր հին լեզուներին: Բառարմատի կրկնությամբ խոր անցյալում կազմվում էր գոյականի հոգնակի թիվը, հաղորդվում էին իմաստի սաստկացման, ընդգծման, գործողության երկարատևության և այլ գաղափարներ:

Ուսանողներն լեզվի բառակազմական հիմնական միջոցները երկուսն են. նախածանցումը և բառարմատի կրկնությունը (վերջածանցումը ռապանուերներում թույլ է զարգացած):

Հետազոտությունները ցույց են տվել, որ արմատի կրկնությունը ռապանուերների ամենակենսունակ բառակազմական միջոցն է լեզվի զարգացման տարբեր փուլերին վերաբերող տեքստերի ուսումնասիրությամբ պարզվել է, որ ժամանակակից ռապանուերներում և ավելի ուշ բանահյուսական տեքստերում հանդիպում են կրկնավոր բարդությունների ավելի շատ տեսակներ, քան ռոնգո-ռոգոյի և ավելի վաղ բանահյուսական տեքստերում: Այսպիսով, ռապանուերները նշանակալիորեն հարստացել է կրկնավոր բառերի հաշվին:

Ուսանողներն լեզվի բնորոշ գծերից է նաև կրկնավոր բարդությունների հաճախակի կիրառությունը խոսքում. տարբեր ձեռագրերում դրանց կիրառման միջին հաճախականությունը հասնում է 14%-ի:

Այս ամենով հանդերձ, ռապանուերների կրկնավոր բարդությունները գիտական գրականության մեջ բավարար չափով չեն ուսումնասիրվել: Ուսանողներն լեզվի քերականությունը գրել են երկու հեղինակներ Ս. Էնգլերտը և Ֆուենտեսը, որոնցից առաջինն իր գրքում ընդհանրապես չի անդրադարձել կրկնավոր բարդություններին, իսկ երկրորդը սահմանափակվել է միայն արմատի անհնչյունափոխ կրկնության դեպքերով: Ինչ-որ չափով այդ հարցին անդրադարձել է ռապանուերների մեկ այլ մասնագետ Ի. Կ. Ֆրոդորովան, որի կարծիքով, անհնչյունափոխ կրկնավոր բարդությունները ռապանուերներում ձևավորվել են մարթիզերենի և այլ պոլինեզիական լեզուների ազդեցությամբ հետևանքով:

Մեր հետազոտությունները ցույց են տվել, որ ռապանուերների կրկնավոր բարդությունների մեջ չափազանց մեծ թիվ են կազմում հայաբնույթ կրկնավոր բարդությունները: Ուսանողներն ունեն, ինչպես հայերենում, արմատը կարող է կրկնվել լրիվ (առանց հնչյունափոխության) և մասնակի (հնչյունափոխված): Լրիվ (անհնչյունափոխ) կրկնությունը հատուկ է գոյականներին, ածականներին և բայերին, իսկ մասնակի (հնչյունափոխված) կրկնությունը նաև դերանուններին ու բովանանքներին: Ինչպես հայերենում, ռապանուերներում ևս հնչյունափոխվել կարող են թե առաջին, թե երկրորդ բաղադրիչները:

Ուսումնասիրության առումով առանձնակի հետաքրքրություն են ներկայացնում ռապանուերենի բայական կրկնավորները: հայերենի բայական կցական կրկնավորների մեջ Ա Արբախանյանը տարբերակում է երկու շերտ՝ հին և նոր, հին շերտի մեջ մտցնելով այն կրկնավոր բարդությունները, որոնք ժամանակակից հայերենում պահպանվել են միայն կրկնավոր ձևերով:

Չետագոտությունների արդյունքում պարզվել է, որ ռապանուերենի հայարմատ կրկնավոր բարդությունների մեջ առկա են այնպիսի բառեր, որոնք Ա Արբախանյանը դասում է հին կամ գրաբարից ավանդված շերտին:

Մեր կարծիքով, դա ապացուցում է վերջիններիս արխայի բնույթը և, այդպիսով, հայկական արխայի ենթաշերտի գոյությունը ռապանուերենում, ուրեմն և՛ պոլիենգիական լեզուներում:

ԻՐԱՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԻՂԵԱԸ ՐԱՖՖՅՈՒ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՈՒՍԱՆՏԻՉՄԻ ՀԱՄԱՎԱՐԳՈՒՄ Գ Վարդանյան

Րաֆֆու ստեղծագործության մեջ գործում են ռոմանտիկական մեթոդի բոլոր հիմնական օրենքները, որոնցից ամենագլխավորի՝ իրականության և իղեալի սուր հակադրության ու բեռնացման պարտադրմամբ սոցիալական տիպերը ներկայանում են իբրև մարդկային բնավորության միայն բացասական գծերի կուտակումներ, առևտրավաճառական բուրժուազիայի գիշատիչ էության խտացված արտահայտություններ:

Վիպասանի սոցիալական երկերում և, ընդհանրապես, ողջ ստեղծագործության տիպականացման արվեստում բացակայում է «ուկե» միջինը: Եթե տվյալ կերպարն ընդհանրացնում է վաշխառուի տիպը, ուրեմն նա անվերապահորեն պետք է լինի բացասական և արժանանա ընթերցողի ատելությանը թե՛ գործով և վարքուբարքով, թե՛ քստմենելի էությանը համապատասխանող տգեղ արտաքինով: Ճանճուր Իվանիչին, Պետրոս Մասիսյանին, Աղա-Պարոնովին և մյուս դժնետեսիլ հերոսներին «արժանի» տեղ հատկացնելով սոցիալական տիպերի «պատկերասրահում» և «մռայլ դասակարգի» գեղարվեստական համապատկերը նպատակաբանելով ռոմանտիկական իղեալի տեսանկյունից՝ Րաֆֆին գույներ չի խնայում՝ նշավակելու, ծաղկելու, վարկաբեկելու յուրաքանչյուրին, մերկացնելու շահասիրության այդ «ծեր որսորդների» անձնական արատները, բարոյական աղտը, բիրտ գռեհկությունն ու անասնական-բնագոյային եսանդությունը: Հեղինակը համառ հետևողականությամբ ցուցադրում, առավել ցայտուն է դարձնում իրական բոլոր այլանդակությունները, որպեսզի այդ դասակարգի գլխավոր «գործող անձանց» սպասող անհեռանկար գալիքի կանխատեսումով հավաստիացնի հնի կործանման անհրաժեշտ անխուսափելիությունը:

Մռայլ իրականության համատարած գորշությանը հակադրելով իղեալականի գեղեցկությունը՝ վիպասանը միանգամայն հակառակ վերաբերմունքն է ցուցաբերում իղեալական գաղափարատիպերի հանդեպ, որոնք ռոմանտիկական հիմնարար սկզբունքի դրական բեռն են: Այս հերոսների հոգեկան անթերի կերտվածքին և անբիծ առաքինություններին լիովին ներդաշնակվում են և նրանց արտաքին բարենամությունները, որոնք ձևակերպվում են իրականության ու իղեալի հակադրությունը սրող և ռոմանտիկական գաղափարադրույթը հաստատող մի այլ «ստանդարտով»: Դա, անշուշտ, ինքնանպատակ չէ ընթերցողը պետք է համակրի, հավատա նրանց, համոզվի, որ առաջավոր գաղափարների այդ ցածրակարգի ընդունակ են բարեփոխելու հասարակական կյանքը, ազգային առաջադիմությունը կողմնորոշելու դեպի կարծեցյալ ճշմարիտ ուղին և մարգարեաբար կանխատեսելու ապագան: Բացի իղեալական հերոսներին տրված բարենորոգչական «հանձնարարականից» հեղինակը ցանկանում է նրանց օրինակով ընթերցողի մտքին հաղորդել ազգային շահերի ըմբռնման լայնախոհություն, կամքին՝ այդ շահերը պաշտպանելու պատրաստակամություն, սրտին ու հոգուն՝ այնպիսի զգացումներ, որոնց անաղարտ մաքրությունը սրբագործվի անձնական սիրո և հայրենասիրության երանելի ներդաշնակությամբ:

Իղեալի առաջադրումը Րաֆֆու սոցիալական ռոմանտիզմի համակարգում սերտորեն միախուսվում է հեղինակային անթաքույց սուբյեկտիվության հետ: Վիպասանի շեշտված միտումնավորությունը, կողմնակալ միջամտությունն ու հուշարարությունը և հուշած միտքը ընթերցողին պարտադրելը նրա դավանած մեթոդի անկապտելի առանձնահատկություններն են և գաղափարադրույթի հաստատման անհրաժեշտ պայմանները: Այստեղ գործում է ոչ թե երկի բուն բովանդակության և կերպարների գարգացման տրամաբանությունը, այլ հեղինակի սուբյեկտիվությամբ պարտադրված միտումը, որը յուրօրինակ պահպանի պես ուղեկցում է հերոսներին և կանխորոշում նրանց գործողությունները: Գրողը, որպես կանոն, առաջին պլան է մղում ռոմանտիկական իղեալը, որը, արտահայտելով հեղինակի սուբյեկտիվ ցանկությունն ու պատրանքը և հիմք չունենալով իրական կյանքում, սնունդ է առնում հասարակության զարգացումն ու ազգային համակողմանի առաջընթացը խթանելու նրա ազնիվ երազանքից: Հասկանալի է, որ տգեղ իրականի և գեղեցիկ իղեալականի ծայրահեղ սուր հակադրության իր գեղագիտական հայեցակարգում վիպասանը երկրորդին է վերապահում հեղինակային համակարգի ամբողջ մենաշնորհը:

Րաֆֆու սոցիալական ռոմանտիզմն անցել է արգագաման երկու հիմնական փուլեր: Լուսավորական ռոմանտիզմը, որով նշանավորվեց վիպասանի մուտքը գրական ասպարեզ, պետք է լուծեր ազգի լուսավորության և քաղաքակրթության խնդիրը, առանց որի անհնար էր ազգային առաջընթացը: 70-ական թթ.-ին նրա ստեղծագործության մեջ ներմուծվեց նաև տնտեսական ուտոպիան, որը կրում էր եվրոպական երկրներում զարգացող տնտեսագիտական մտքի, մասնավորապես տնտեսական դետերմինիզմի զգալի նվաճումների ազդեցությունը: Հասարակության սոցիալական բարենորոգումների ռաֆֆիական պատրանքն այս փուլում արդեն հիմնվում է առևտրի «արդար շահասիրության» ռոմանտիկական տեսության վրա: Անմիջապես արձագանքելով հասարակական մտքում խնդրվող առաջադիմական գաղափարներին՝ գրողը «Մինը այսպես, մյուսը այնպես» և «Ոսկի աքաղաղ» վեպերում կերտեց առևտրի եվրոպական առաջավոր «գիտական» եղանակները կիրառող գաղափարատիպեր (Ուրբեն Արուսյան, Քաջբերունի, Միքայել) և նրանց շնորհից հասարակությունը բարեփոխելու, կյանքում արդարություն հաստատելու, մարդկային կատարյալ ու ներդաշնակ համակցության նվիրական երազանքների իրականացմանը ձեռնամուխ լինելու արտոնությունն ու պատիվը, համակցություն, որի ամենամեծ ձեռքբերումը պետք է լիներ մարդկանց գիտակցական վերաբերմունքը դեպի աշխատանքն ու սեփականությունը, դեպի նյութական բարիքների ստեղծումն ու բաշխումը, իսկ վերջնական, գերագույն նվաճումը՝ մարդու լիակատար ազատությունը:

Վերջապես, ռոմանտիկական համակարգը Րաֆֆու սոցիալական երկերում ամբողջանում է իրական-այլանդակի քննադատության բարոյագեղագիտական բնույթով, որը, առհասարակ, ռոմանտիզմի ստեղծագործական «շաղախն» է: Վիպասանի սոցիալական ուտոպիան դիմում է քննադատության այդ միջոցին կյանքի ժանտ մոայությանը հակադրելով իղեալական համակցության լույսը, կապիտալի կուտակման կրքերին՝ «արդար շահասիրությունը», խաբեությանը՝ ազնվությունը, գայլային օրենքներին՝ անկեղծ բարեկամությունը, ստորին՝ վսեմը...

ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԲԱՈՒՊԱՇԱՐԸ, ԲԱՈՒՊԱՇԱՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅԱՆ ԱՈՒՆՁՆԱԿՆԱՏ-ԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԳՐԱՎՈՐ ԵՎ ԲԱՆԱՎՈՐ ԽՈՒՔՈՒՄ ՀԱՐՍԱՑՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ Լ Հովհաննիսյան /Գյումրի/

Լեզուն ոչ միայն ուսումնական առարկա է, այլև գիտելիքների հաղորդման և ուսուցման միջոց:

Այն հնարավորություն է ընձեռում մարդուն ոչ միայն դիտել և ճանաչել բնական, հասարակական երևույթները, կատարել եզրահանգումներ, կամ էլ բավարարվել այս կամ այն բերականական օրինաչափությունները սերտելով, այլև ստացած գիտելիքներով կարողանալ կատարել ընդհանրացումներ, քերականական այս կամ այն կպնոնի սահման

նունը ճիշտ ընկալել և կիրառել գործնականում սովորած բառերը, բառակապակցությունները, դարձվածքները, որոնք մեր ժողովրդի հոգևոր գանձերն են, տեղին և ճիշտ օգտագործել թե՛ գրավոր, թե՛ բանավոր խոսքում: «Հայերենի բառապաշարը, զարգացման և հարստացման ձևերն ու եղանակները» թեմայի ուսուցումը բուհում լեզվի կարևորագույն, առանցքային, ամենից շատ օգտագործվող բաժիններից մեկն է:

Մարդն անընդհատ հաղորդակցվում է շրջապատի հետ, իր մտքերն արտահայտում նախադասությունների միջոցով, իսկ առարկաների և երևույթների անվանումները բառերի միջոցով:

Բառերը շինանյութ են համարվում մարդու համար մտքերը ճիշտ և գեղեցիկ արտահայտելու և շարադրելու: Ինչքան բառերի ընտրության հնարավորությունը մեծ է լինում, այնքան հարուստ է բառապաշարը, խոսքը ճկուն ու գեղեցիկ:

Ահա, ինչ խոսք, այն՝ թեման ուսուցանելիս ուսանողներին այնպիսի մեթոդական ձևերով ու եղանակներով պիտի մատուցվի, և այն պետք է վերածվի այնպիսի հմտության, որ ուսանողը հանգամանորեն յուրացնի բառապաշարի օրինաչափ երևույթները, գործնական խոսք կառուցելու ձևերն ու միջոցները:

Անհրաժեշտ է ծանոթացնել հայերենի հարուստ բառազանձին: Մեր բառապաշարը հարուստ ու ճոխ է, և այն անընդհատ իր զարգացման ընթացքում փոփոխություններ է կրում, գործածությունից դուրս են մնում բառեր: Կենդանություն են ստանում և կյանք մտնում նախկինում հնարաբանություններ համարվող որոշ բառեր (նախարար, սպարապետ, Ամանոր): Գիտության և տեխնիկայի զարգացմանը զուգընթաց բառապաշար են ներգործում մասնագիտական նոր բառեր և տերմիններ:

Տեսականը գործնականի հետ կապելու, ուսանողի մեջ հմտություններ զարգացնելու համար հարկավոր է նաև ուշադրություն դարձնել գրական երկի լեզվական պատկերավորման և արտահայտչական միջոցների, հնարանությունների, ժողովրդական հյութեղ արտահայտությունների, նորաբանությունների, կիրառական ոլորտի առանձնահատկությունների վրա:

Օգտվել բառապաշարից, նրանց ոճական հնարավորությունից, նշանակում է ճիշտ ընկալել ու օգտագործել խոսքում տվյալ բառը:

Ուստի ուսանողը պիտի իրազեկ լինի, որ կան նաև բառեր, բառախմբեր, որոնք որևէ սկզբունքով սահմանափակ գործածություն ունեն (տերմիններ, մասնագիտական բառեր, հնարանություններ, օտարաբանություններ), որոնք չի կարելի օգտագործել որևէ գեղարվեստական խոսք կառուցելիս:

Երբեմն էլ հարկ է լինում խոսքին ինչ-որ վերամբարձ հանդիսավորության ոճ հաղորդել, այդ պարագայում սովորական բառերն ու բառակապակցությունները չի կարելի օգտագործել, այն պիտի օգտագործել՝ օգտվելով անցյալի բառերի հարստությունից: Օրինակ՝ ընտանիքի հետ միասին – ընտանյոք հանդերձ, ոտքի վրա կանգնած – հոտնկայս: Խոսքին ոճական հանդիսավորություն տալու համար նախընտրելի է գործածել ընտանյոք հանդերձ, հոտնկայս ձևերը:

Ինչպես տեսնում ենք, հայերենի բառապաշարի հարստացման գործոններն ու հնարավորությունները շատ են, բայց ցավով պիտի ասել, որ այսօրվա մեր ուսանողի բառապաշարը խիստ աղքատիկ է, խոսքի կուլտուրան՝ ցածր:

Դասերին հաճախ ուսանողը դրսևորում է կցկտուր մտքեր, չի օգտագործում գեղեցիկ բառեր ու դարձվածքներ: Անգամ շարադրություններ գրելիս զգացվում է ուսանողի բառապաշարի խեղճ ու աղքատ լինելը:

Ուրեմն՝ այս թեմայի ուսուցման նպատակը չպիտի լինի այն, որ ուսանողը ծանոթ լինի միայն բառապաշարին, այլ կարողանա օգտվել դրանից, ինքնուրույն և գեղեցիկ խոսք կառուցել թե՛ գրավոր, թե՛ բանավոր խոսքում:

Բառապաշարի հարստացման աշխատանքներն արդյունավետ դարձնելու համար առաջարկում են ուսուցման մի քանի ձևեր՝ ա. մասնագիտական և գեղարվեստական գրականության խորամուխ ընթերցում. բ. անծանոթ բառերի, բառակապակցությունների, դարձվածքների դուրսգրում և բառարանների միջոցով այդ բառերի իմաստների հստակեցում:

գ. անծնական բառարանի ստեղծում՝ դուրս գրելով անծանոթ բառեր, դուր եկած դարձվածքներ:

դ. մասնագիտական տեքստերից տվյալ խոսքի մասին (գոյական, ածական, դերանուն և այլն) պատկանող բառերի դուրսգրում, բառակապակցությունների կազմում և դրանց գործածությունը նախադասության մեջ:

ե. բառարանների օգտագործում՝ բացատրական, հոմանիշների, դարձվածքների և այլ տեսակի բառարաններ:

զ. իրազեկ լինել ժամանակակից մամուլին (թերթերում, ամսագրերում լույս տեսնող բլոգակցություններ ու հոդվածներ), հեռուստատեսային հաղորդումներին:

ԲԱՌԱՅԻՆ ՀՈՍԱՆԻՇՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՐՄԻՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՃ

Շ. Բարսեղյան

/Գյումրի/

Հայերենի գիտական տերմինաբանության որոշումներում առանձնակի տեղ են գրավում ճարտարագիտական տերմինաբանության հարցերը: Շարունակելով անցյալի տեխնիկական բուհի մասնագիտական տերմինաբանության լավագույն ավանդները՝ ժամանակակից տերմինաբանությունը շարունակում է իր ուսումնասիրությունները արդի տերմինաբանության հայացման և զուգահեռ ձևերի միասնականացման գործում:

Մեխանիկական, շինարարական հոսքերում հաճախ են օգտագործվում ռուսերենից փոխառնված մասնագիտական տերմինները: Եվ որպեսզի ուսուցումն ավելի արդյունավետ լինի, իմ կարծիքով, ճարտարագիտական բուհի ուսանողների համար «Ուս հայերեն» բացատրական բառարանից բացի, խիստ անհրաժեշտ են մասնագիտական նորացված տերմինների բառարանները:

Խոսելով մասնագիտական տերմինների, հայերենում գործածվող զուգահեռ ձևերի միասնականացման և ճշգրտման մասին՝ պիտի նշել, որ այս գործում պիտի խոսք գնա մասնագիտական տերմինների հոմանիշության մասին: Այսինքն՝ մի հայերեն մասնագիտական տերմինը կարող է ունենալ մեկից ավելի հոմանիշ տերմիններ և արտահայտի տվյալ մասնագիտական տերմինի ճշգրիտ հասկացությունը: Բերենք ասվածի վերաբերյալ հավաստող օրինակներ՝

- холодная обработка металла - մետաղի սառը մշակում կամ սառնամշակում
- подвижный - շարժական, շարժուն, նաև շարժունակ
- поток - հոսք, հոսանք կամ հոսքնթաց
- поточный - (ռուս. նաև կոնվեյերային) – հոսքային, հոսքնթացային
- плавка - հալում, հալվածք, նաև հալք
- сварка - ծուկույթ, ծուկվածք, զոդում, նաև լցույթ
- ресурс - պաշար, միջոց նաև ռեսուրս
- устройство - սարք, հարմարանք, նաև սարքվածք
- изыскание - հետազոտություն, նաև հետազննություն
- операции - գործողություն, գործառնություն նաև գործույթ
- изделие - արտադրանք, շինվածք, նաև կերտվածք
- полярввка - ողորկում, փայլեցում, հղկում, նաև կոկում
- шлифовка - հղկում, կոկում, ողորկում
- заполнитель - լցանյութ, նաև լցիչ լցափողիչ
- наполнитель - նույնը տես заполнитель

Ասելիքս ամբողջացնելու համար կուզենայի նշել, որ նման բառային հոմանիշներով մասնագիտական տերմինների բառարանը չափազանց կարևոր է ապագա շինարարի, մեխանիկի կամ տնտեսագետի համար:

АНАЛИЗ КОНСТРУКЦИЙ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ РЕЧИ С УПОТРЕБЛЕНИЕМ ОТГЛАГОЛЬНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ ПРИ ВЫРАЖЕНИИ РАЗЛИЧНЫХ СМЫСЛОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

М. Тер—Оганесян

Особую актуальность в совершенствовании методики преподавания русского языка в неязыковом вузе приобретает выбор методов, позволяющий добиться наибольшей эффективности обучения русскому языку студентов-армян, а также вопрос о практическом овладении русским языком в высших учебных заведениях с учетом специальности студентов.

В связи с этим особое место в общей системе обучения русскому языку в вузе отводится работе над специальным текстом.

Обучение языку специальности по своему характеру является целенаправленным, то есть не с ориентацией на научный язык вообще, а с учетом языка конкретной специальности. Целенаправленный характер обучения научной речи проявляется в отборе речевого материала в составлении спецтекстов и в работе над конструкциями по научному стилю речи на материале специально отобранных текстов.

В рамках рассматриваемой методической организации текстового материала по русскому языку при обучении основам научной речи нами выделены разные типы речевой ситуации. Студенты должны знать, что для оформления на русском языке определения научного понятия (дефиниции) они могут построить высказывание из следующих структурно-семантических схем с определенным лексическим наполнением: что это что, что есть что, что называется чем, что называют чем и т. д.

На базе вышеприведенных конструкций используются и другие конструкции, и на протяжении обучения следует добиваться того, чтобы студенты усвоили противопоставление двух конструкций: 1) глагол + винительный падеж прямого объекта, 2) отглагольное существительное + родительный падеж прямого объекта.

РАБОТА С ОТГЛАГОЛЬНЫМИ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫМИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ СПЕЦИАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ

А. Егиян

Изучая специальную лексику, можно отметить то обстоятельство, что в ней, сравнительно с лексикой общеупотребляемой, категория одушевленности занимает значительно меньше места.

Суффиксы *-ник* и *-чик* приобретают способность образовывать обозначения неодушевленного деятеля. Наиболее продуктивными являются образования с формантами *-ние*, *-ка* и флективным формантом. Выбор фонетического варианта суффикса определяется формой страдательного причастия прошедшего времени производящего глагола.

Выбор основы того или иного вида для образования существительного на *-ние* определяется свойствами самой этой основы.

От основы совершенного вида существительные образуют следующие глаголы:

- а) парные по виду: решить (решение) — решать;
- б) префиксальные: закрепить — закреплять;
- в) суффиксально-префиксальные: включить — включать.

От основы несовершенного вида существительные на *-ние* образуют префиксальные производные, если форма несовершенного вида образуется с

помощью суффиксов — *-ыва* / *-ива* — или *-а*. Словообразовательная система русского языка не допускает семантизации фонетических вариантов *-ение* / *-ание*. Для образования существительных с помощью суффикса *-к* используются основы будущего простого глаголов совершенного вида или основы настоящего времени непрефиксальных глаголов.

Форма основы выясняется при сопоставлении с соответствующей формой инфинитива.

Смазать (смазка) — смазывать.

Форма основы также восстанавливается путем сопоставления основ обоих видов: провести — проводить — проводка.

Очевиден обобщенный характер производящей основы в случаях, когда основы видовой глагольной пары разнятся суффиксами. При словообразовании используется общая часть основ, а суффиксы отбрасываются: протянуть — протягивать — протяжка.

Структурные типы имен существительных способны выражать разные лексико-семантические категории. В специальной лексике для выражения трех взаимосвязанных лексико-семантических категорий — действия, результата и средства осуществления — совместно используются различные лексические структуры, в частности, существительные с формантами *-ник*, *-чик*, *-ство*, *-ок*.

Суффикс *-тель* в неспециальной лексике встречается в обозначениях одушевленных деятелей: слушатель.

В специальной лексике он выступает в обозначениях неодушевленных деятелей: выключатель, двигатель.

Слова на *-ние* обозначают абстрактное действие с оттенками самопроизвольности.

Существительные на *-ка* обозначают действие, осуществляемое в узкой сфере практической деятельности.

Наряду с существительными на *-ние* и *-ка*, функционируют в качестве обозначений действий и существительные чисто флективного оформления. Они конкретизируют действие указанием на его результативность.

Лексико-семантическая категория результата действия чаще всего выражается с помощью существительных на *-ние* и с чисто флективным формантом.

Существительные с формантом *-ка* передают значение результата действия: обмотка.

Существительные со значением действия на *-ка* характерны для технического научного стиля.

Отглагольные существительные, входящие в состав специальной лексики, по словообразовательной структуре ничем не отличаются от существительных лексики общеупотребительной.

Существительные на *-ние*, *-ка* и с флективным формантом совместно используются в специальной лексике для выражения трех лексико-семантических категорий — действия, результата и средства: изготовление, установка, отбор.

ФОРМИРОВАНИЕ ПЕРЕВОДЧЕСКИХ НАВЫКОВ У СТУДЕНТОВ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Ա.Ազոկ՝ջանյա, Ա.Օգանեսյա, Մ.Մխիտարյա
/Վաթաձոր/

В настоящее время, когда, с одной стороны, до минимума сокращен курс русского языка в вузах, в частности в ГИУА (2 часа в неделю), а уровень знаний выпускников школ, с другой стороны, оставляет желать лучшего, перед нами встает целый ряд вопросов. Как и в какой последовательности вводить материал в учебный процесс? Как его описывать, чтобы это описание содержало максимум полезной информации? Какие типы работ следует считать приоритетными?

Нам представляется, что в процессе обучения переводному (русскому) языку все больше внимания должно уделяться переводу, что обуславливается необходимостью работы со специальной литературой на русском языке (в силу отсутствия или нехватки таковой на армянском) при подготовке рефератов, докладов, курсовых и дипломных работ. Поэтому можно утверждать, что перевод имеет практическое значение при освоении курса русского языка студентами-нефилологами, а также способствует повышению уровня его специальных знаний.

Можно выделить два типа перевода:

1. Перевод с русского на армянский. Такой перевод позволяет быстрее понять значение слова и служит хорошей подготовкой к беспереводному чтению. Но работая над переводом в аудитории, студенты должны сначала выполнить задания различного рода по переводимому тексту и лишь потом приступить к переводу, потому что один только перевод как таковой не способствует совершенствованию знаний студентов по русскому языку. Такой тип перевода характеризуется интенсивным накоплением специальной терминологии.

2. Перевод с армянского на русский язык. Такой перевод способствует совершенствованию активного владения русским языком, так как в этом случае студент уже вынужден использовать все те знания по русскому языку, которые он уже усвоил.

Важным моментом методики формирования переводческих навыков является выработка целостного восприятия текста. Студенты должны уметь не только пересказывать по-русски содержания своих курсовых работ, рефератов, но и кратко резюмировать на армянском языке содержание русского специального научного текста. При переводе возникает потребность в выработке определенных клише перевода.

При переводе неизбежны ошибки и на лексическом, и на синтаксическом уровне. Ошибки первого типа объясняются незнанием слова вообще или одного из значений слова. Например, характер шума-шըմուկի բնավորությունը вместо աղ-ծուկի բնույթ.

Ошибки на уровне синтаксиса объясняются неправильным построением предложения, что часто приводит к искажению мысли автора.

При переводе с русского на армянский доминирующим следует считать устный перевод, который может служить одной из форм проверки знаний студента на зачете по практическому курсу русского языка.

При переводе с армянского языка на русский более эффективен письменный перевод. Устный перевод целесообразен во время работы в аудитории, письменный же можно давать в качестве домашнего задания. Для домашней работы следует рекомендовать наряду с двуязычными словарями словари синонимов, словари терминов по определенным специальностям.

ՀԱՂՈՐԴԱԿՅԱԿԱՆ ԴԱՐՉՎԱԾՔՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ, ՌՈՒՄԵՐԵՆՈՒՄ ԵՎ ԱՆՂԼԵՐԵՆՈՒՄ

Դ. Դազարյան

Հաճախ մարդիկ իրենց խոսքն ավելի պատկերավոր ու դիպուկ դարձնելու համար, խոսքում օգտագործում են այնպիսի դարձվածքային միավորներ, որոնք ունեն հաղորդակցական արժեք: Այդ դարձվածքները ևս, լեզվում պատրաստի գոյություն ունեցող և տվյալ լեզվով խոսող հանրության կողմից ընդունված և արժեքավորված կայուն բառակապակցություններն են, կամ պատրաստի վերարտադրելի միավորներ, որոնք օժտված են նախադասությունների հատուկ բոլոր առանձնահատկություններով:

Հաղորդակցական դարձվածքների (ինչպես նաև ցանկացած նախադասության) անենակարևոր հատկանիշներից է ստորոգումը: Առանց ստորոգման նախադասություն գոյություն չունի:

Այս դարձվածքների մեկ այլ կարևոր առանձնահատկություն է հնչերանգը, որը մարդու ներքին դատողություններն արտահայտելու հնարավորություն է ընձեռում: Երբեմն մարդիկ փորձում են իրենց խոսքն ավելի կարճ, պատկերավոր ու արտահայտիչ ասել և այդ նպատակով օգտագործում են միակազմ կամ թերի նախադասություններ: Այս նախադասություններում առկա է հնչերանգային ստորոգումը:

Հաղորդակցական դարձվածքների հատկանիշներից է նաև մտքի ավարտվածությունը:

Ստորոգումը, հնչերանգը և մտքի ավարտվածությունը, այն երեք կարևորագույն հատկանիշներից են, որոնց աճանցվում են եղանակի, ժամանակի, դեմքի, հաստատական-ժխտականի քերականական կարգերը:

Դարձվածքային նախադասություններն ունեն հետևյալ առանձնահատկությունները

1. Ի տարբերություն սովորական նախադասությունների, դարձվածքային նախադասությունները վերարտադրվում են որպես խոսքի պատրաստի միավորներ:

2. Դարձվածքային նախադասություններն ունեն իմաստային, բառային կազմի և գործառության կայունություն:

3. Այս նախադասությունները, հիմնականում, անմիջաբան են: Նրանց իմաստն առաջանում է կապակցության բոլոր բաղադրիչների իմաստների գումարից: Անհնար է նրանց նոր բաղադրիչներ ավելացնել կամ օտարել որևէ բաղադրիչ: Փոփոխական բաղադրիչներ կարող են լինել բայերն իրենց խոնարհված ձևերով:

4. Սրանք ունեն կայուն շարադասություն:

5. Նրանց ստորոգյալը չունի խոնարհման լրիվ հարացույց:

6. Դարձվածքային նախադասություններում չի գործում փոխակերպման երևույթը, այսինքն պարզ նախադասությունները հնարավոր չէ փոխարինել բարդերով և հակառակը:

Գունամիջ բաղադրիչներ պարունակող հաղորդակցական դարձվածքներն էլ ունեն վերը նշված բոլոր առանձնահատկությունները հայերենում, ինչպես նաև ռուսերենում և անգլերենում:

Գունամիջ բաղադրիչներով հաղորդակցական դարձվածքներն ուսումնասիրելիս, նկատում ենք, որ հայերենում, ռուսերենում և անգլերենում դրանք պատկանում են կառուցվածքային անենատարբեր տիպերի: Նրանց բաղադրիչներն անօտարելի և անփոփոխելի են: Այս դարձվածքների շարքին են դասվում առածներն ու ասացվածքները, ինչպես նաև թևավոր խոսքերը:

Շատ իրականության նկատմամբ խոսողի ունեցած վերաբերմունքի և հնչերանգի դրսևորման եղանակների դարձվածքային նախադասությունները լինում են պատմողական, հարցական, հրամայական և բացականչական:

Շատ իրենց կառուցվածքի, դարձվածքային նախադասությունները լինում են

1. պարզ և բարդ,

2. միակազմ և երկկազմ,

3. լրիվ և թերի,

4. շարժական և անշարժական:

Բերում ենք գունանիշ բաղադրիչներով հաղորդակցական դարձ-վածքների մի քանի օրինակ հայերենում, ռուսերենում և անգլերենում

- Կարմիր կովը իր կաշին չի փոխի - սովորություններից դժվար է ազատվել,
- Քողբն երեսին երնեկ փեսին, քողբն վերուցին՝ սև գա փեսին - արտաքինը խաբուսիկ է,
- Սևին սպարոն ինչ կանի, խևին խրատը - դրական փոփոխություն չի լինի,
- Սև ու դեղին, ով որ տեսնի պատռի լեղին - չափազանց տգեղ է,
- Կարմիր խնձորին քար գցող շատ կլինի - լավ բանին շատերը կցանկանան տիրանալ
- Սև սիրտ, սպիտակ ատամ - ինքը չար է, բայց միշտ ժպտում է
- Գրկիցի հետ սև օրը տուն է - մտերիմ մարդու հետ նեղությունը հեշտ է հաղթահարվում,
- Ընկերոջ հետ մահը հարսանիք է,
- Ագռավի տեսած սերունդ չի կանաչի - այն գործը, որից տեղյակ է չար անձը հաջողությամբ չի պսակվի,

- Երկուսի արանքով սև կատու է անցել - գժտվել են,
- Քար բռնես, կանաչ դառնա - ինչ էլ անես հաջողության հասնես,
- Ենամպարհիդ կանաչ բուսնի - հաջողության հասնես:
- A black hen lays a white egg - սև հավի ծուն էլ է սպիտակ,
- All cats are grey in the dark (in the night) - մթության մեջ ամեն ինչ գորշ է երևում,
- Every bean has its black - ամեն ոք իր թերությունն ունի,
- The devil is not so black as he is painted - անձն այնքան վատը չէ, որքան երևում է,
- Two blacks do not make a white - ուրիշի մեղքով քոնը չես քավի,
- Do you see any green in my eye? - դուք կարծում եք ես այդքան միամիտ եմ:
- Черна корова, да бело молоко - սև կովի կաթն էլ է սպիտակ,
- Черного кобеля не отмоешь добела - սևին սապրոնն ինչ կանի, խևին խրատը,
- Белые ручки чужие труды любят - աշխատել չսիրողները ուրիշներին են աշխատեցնում,
- Дела как сажа бела - ործերը չար են ու սև:

Հիշյալ դարձվածքներում, գործում են քերականական այն նույն կարգերն ու շարահյուսական հարաբերությունները, ինչ որ սովորական նախադասություններում: Դրանք օգտագործվում են հիմնականում ժողովրդախոսակցական ոճում:

ПРОБЛЕМА ПАДЕЖЕЙ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

С. Хачатурян

В современном английском языке проблема падежей существительных все еще остается нерешенной. Лингвисты не единогласны в этом вопросе. Одни считают, что число падежей в английском языке больше двух, другие - что существительные в английском вообще не имеют падежей. Возможно, мнения расходятся именно из-за разного толкования значения падежей. Нужно отметить, что падеж является грамматической категорией имени, которая выражает отношение данного имени в данном падеже к другим словам в предложении.

Согласно теории Дойчбейна, в современном английском языке четыре падежа: именительный, родительный, дательный и винительный, из которых родительный выражается окончанием 's или предлогом "of", дательный — предлогом "to", а винительный отличается от дательного порядком слов. Но если учесть наличие предлогов или порядок слов в предложении, то число падежей может возрасти до бесконечности. Так, если "of the pen" — родительный падеж, "to the pen" — дательный, то "with the pen" — творительный падеж, "in the pen" — "местный" и т.д.

Однако большинство лингвистов придерживаются мнения, что падежей в английском всего два: общий (father) и родительный (или притяжательный — father's). Существительные в общем падеже не имеют падежного окончания. Окончанием

родительного падежа является 's. Но возможность образовать родительный падеж при помощи 's ограничена. В основном только одушевленные существительные принимают такое окончание (the boy's cap). Однако названия материков, стран и городов, а также существительные, обозначающие время и расстояние, тоже могут стоять в родительном падеже (London's parks, a mile's distance). Несмотря на это правило, на практике 's употребляется и с неодушевленными существительными (the work's popularity). Таким образом, практика противоречит теории.

Иногда 's употребляется для выражения значения качества предмета. Например, выражение "an officer's cap" может иметь два значения: 1. фуражка, принадлежащая какому-то офицеру, и 2. фуражка, которую носят только офицеры - это и есть качественное значение 's. Форма 's выполняет еще одну функцию. Как показывают примеры, 's употребляется вместо существительных, которые подразумеваются: I went to the baker's (shop); we spent a week at our uncle's (house). В основном - это существительные, обозначающие магазины, дома, учреждения.

Родительный падеж обозначает принадлежность в широком смысле этого слова. В результате исследований формы 's было установлено, что 's может относиться и к целой группе слов. Так, выражение "Smith and Brown's office" означает, что контора является собственностью как Смита, так и Брауна, несмотря на то, что только последнее существительное принимает окончание 's. Или же "the Oxford professor of poetry's lecture" можно перефразировать как "the lecture of the Oxford professor of poetry". Если рассмотреть пример "Nothing could console Mrs. Birch for her daughter's loss", где речь идет о том, что именно Mrs. Birch потеряла свою дочь, надо обратить внимание и на лексическое значение слов, тогда как 's показывает только притяжательную связь. В примерах "somebody else's child, nobody else's business" — 's стоит после наречия, которое, как таковое, не может стоять в родительном падеже. Значит, 's относится к группе "somebody else" в целом. Оно не может быть окончанием, составляющим неотделимую часть слова. В этом случае оно является частью всего выражения, а следовательно, синтаксическим, а не морфологическим элементом.

Лингвисты рассматривают и другой вопрос: можно ли вообще форму 's воспринимать как падеж? Подобные примеры встречаются в английском языке, но редко: The blonde I had been dancing with's name was Mary; the man I saw yesterday's son. Это тип - "существительное + определенное предложение + 's". Учитывая все вышеперечисленные примеры, можно сказать: 1. когда 's относится, к существительному, - это родительный падеж, а когда ко всему предложению (включая тип "сущ. + опр. + предлож. + 's"), - это синтаксический элемент; 2. так как 's может принадлежать целому выражению, то оно уже не является падежным окончанием; 3. когда 's относится к существительному, оно образует не падеж, а новую грамматическую категорию — категорию притяжения (e.g. притяжательная форма father's противопоставлена непритяжательной форме father). И та и другая формы могут выполнять одни и те же синтаксические функции (например, могут являться подлежащим: My father was a happy man и My father's was a happy life).

Итак, исходя из второго и третьего пунктов, можно предположить, что в современном английском языке падежей не существует. Но лингвисты разных стран все еще рассматривают этот вопрос и еще не пришли к единому мнению. И пока очень сложно что-либо точно утверждать относительно проблемы падежей в английском языке.

ԿԵՐՊԻ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԸ

Մ.Քաղաթյան

Կերպը բայի այն կարգն է, որը ցույց է տալիս, թե ինչպես է դիտվում գործողությունը: Անգլերենի բայն ըստ կերպի կարգի ունի շարունակական, ոչ շարունակական ձևեր: Շարունակական ձևերը գործողությունը ներկայացնում են ժամանակավոր զարգացման մեջ: Երանք կարող են ունենալ նաև հուզական երանգավորում: Ոչ շարունակական ձևերն ունեն լայն իմաստ, նրանք ներկայացնում են գործողության տեղի ունենալու փաստը:

Բոլոր քերականական գրքերում նշված է, որ անգլերենի ոչ բոլոր բայերն են գործածվում շարունակական ձևով: Դրանք այն բայերն են, որոնց արտահայտած գործողությունը հաճախ կարիք չկա ներկայացնելու զարգացման մեջ:

Օրինակ զգայական ընկալում արտահայտող բայերը (to see, to hear, to notice, to smell), մտավոր գործունեություն արտահայտող բայերը (to know, to understand, to forget, to agree, to imagine), պատկանելություն ցույց տվող բայերը (to belong, to have, to own), զգացմունք արտահայտող բայերը (to like, to love, to hate) և մի շարք այլ բայեր: Սակայն այդ փաստը չափազանցված է: Փաստորեն շատ հաճախ այս բայերը օգտագործվում են շարունակական ձևով:

e.g. It was as if she was seeing herself for the first time.

e.g. Don't cry, I'm hearing you quite well.

Շարունակական ձևի այսպիսի օգտագործումը բավականին հաճախ կարելի է համոզիպել ժամանակակից անգլերենում: Ընդունված է նաև, որ հանգույց հանդիսացող to be բայը նույնպես չի օգտագործվում շարունակական ձևով:

e.g. I think you are being unjust. e.g. Perhaps, I am being selfish

Այս նախադասության մեջ շարունակական ձևը նկարագրում է անձին կոնկրետ իրավիճակում, ոչ թե ընդհանրապես:

e.g. You are being damn fools, you both.

Երկար ժամանակ շարունակական ձևը չէր ընդունվում որպես առանձին քերականական կերպ և բոլոր շարունակական ձևերը դիտվում էին որպես շարունակական խմբի տարբեր ժամանակներ: Այլ տեսակետ ունի պրոֆեսոր Իվանովան, որն ընդունում է շարունակական ձևի գոյությունը որպես ժամանակ-կերպի, քանի որ օժանդակ to be բայը ցույց է տալիս ոչ միայն կերպ, այլ նաև գործողության ժամանակը: Նա ժխտում է ոչ շարունակական կերպի գոյությունը, քանի որ write, wrote, will write բայերի նշանակությունը շատ անորոշ է:

Մենք չենք կարող ժխտել ընդհանուր կերպի գոյությունը, որովհետև նրա ձևերը հակադրվում են շարունակականին: Իսկ շարունակական կերպի գոյությունը ընդունվում է միայն այն դեպքում երբ այն հակադրվում է ոչ շարունակական ձևերին:

Գայերենում, եթե փորձենք ընդհանուր գծերով տալ այս քերականական կարգի ելույունը, ապա պիտի ասենք, որ բովանդակության ոլորտում կերպը նշում է գործողության ընթացակարգը: Այս քերականական կարգի երկու ոլորտների հարաբերակցությունը հետևյալ պատկեր է ներկայացնում՝ գրել, կարդալ, գտնել, վեհանալ, վերցնել, դնել, տանել և այլն: Բերված օրինակների մեջ ե և ա խոնարհման պարզ բայերը հենց իրենք արտահայտում են անկատարության իմաստ, իսկ չ և ն ածանց ունեցող բայերն իրենց սկզբնահիմքով հենց կատարարության կերպիմաստ են արտահայտում: Մնացած բայերն իրենց հիմքերով կերպիմաստային չեզոքություն են պահպանում: Ուստի պայմանավորված է այդ բայերի համապատասխան հիմքերի հերթական տարբերակների առկայությամբ: Բայի կերպի քերականական կարգը և նրա ըմբռնումը հայագիտության մեջ մտցրել է Սանուկ Աբեղյանը: Նա առանձնացնում է չորս կերպ՝ կատարվող, կատարված, կատարելի, պարզ: Կատարվող կերպ են համարվում այն բայերը, որոնց գործողությունը նշում է խոսելու կատարված կերպը նշում է խոսելու պահից առաջ իրականացվող գործողություն: Կատարելի կերպը նշում է խոսելու պահից հետո կատարվող գործողություն: Պարզ կերպը նշում է պարզ բայի կազմությամբ գործողություն: Ինչպես երևում է բերված դասակար-

գումից, բայի կերպերի խմբավորումը համոզիչ չէ: Պատկարզման մեջ կերպը բացատրվում է բայի կազմությամբ: Սակայն էականը այն է, որ առաջին անգամ կերպը իբրև բայի ընթացակարգ ներկայացվում է որպես գործողության նախորդում, համընկնում և հաջորդում: Ինչևէ պարզենք թե ինչ առանձնահատկություն ունեն կատարյալ և անկատար կերպի ձևերը: Կատարյալությունը ունի երկու ենթեզրնկավածություն և ավարտվածություն: Իսկ անկատարությունը երկարատևության և ոչ երկարատևության ձևեր: Երկարատևությունը որոշ չափով համապատասխանում է անգլերենի շարունակական ժամանակին: Ինչ վերաբերում է տևականության կերպային ենթակարգին, ապա որպես կանոն անկատար կերպը երկարատև է, իսկ կատարյալը՝ կարճատև:

ЛЕКСИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ОПРЕДЕЛЕННОГО АРТИКЛЯ

Т.Арутюнян

(Լյումբի/

Определенный артикль произошел от древнеанглийского указательного местоимения *that*, которому в современном английском языке соответствует местоимение *that* — тот, этот (сравни: немецкое *der, dieser*). Поэтому *the* часто сохраняет свое лексическое значение указательного местоимения *этот*, *эта*, *этого*, *эти* и т.д.

Например:

Мы предложили механизм реакции. Этот механизм описан в следующем разделе *§We have suggested a mechanism of reaction. The mechanism is described in the following section*].

Нам представляется интересным рассмотреть причину такого различия в скоростях. *§We shall find it interesting to consider the reason for the difference in rates*].

Возражение против неподвижного ртутного электрода вызвано тем, что электрод надо менять. *§An objection to the mercury pool arises from the fact that it must be replaced*].

Этот вопрос будет обсужден в последующей статье. *§The matter will be discussed in the next chapter*].

Это значение довольно хорошо совпадает со значениями, приведенными Хамптоном. *§The value agrees reasonably well with those quoted by Hampton*].

Этот вопрос требует систематической разработки. *§The question calls for systematic work*].

Вскоре было показано, что эти выводы правильные. *§It was not long before the deductions were shown to be correct*].

Перед количественными числительными определенный артикль приобретает смысловое значение (*the two* - *эти два* | или *§оба* |; *the tree* - и т.д.) и позволяет определить полное число объектов, например: *§the two molecules* | означает, что имеется только две молекулы.

Например:

Карбоновые кислоты обычно существуют в димерной форме, причем между карбонильной и гидроксильной группами обеих молекул существуют очень сильные водородные связи. *§Carboxylic acids exist normally in dimeric form with very strong hydrogen bridges between the carbonyl and hydroxyl groups of the two molecules*].

Эта плоскость симметрии находится между двумя данными асимметрическими углеродами. *§This plane of symmetry is midway between the two asymmetric carbons*].

Полупроекции формулы всех трех винных кислот приведены на следующей странице. *§Semiprojection formulas for the three tartaric acids are shown on the following page*].

Маловероятно, чтобы хорошее соответствие всех шести соединений было совпадением. §The close agreement of the six compounds is unlikely to be coincidence].

Было показано, что обе карбоксильные группы находятся на одной и той же стороне молекулы. §The two carboxyl groups have been shown to be on the same side of the molecule].

До сих пор все три хроматографические методики были представлены в возможно простейших выражениях. §The three chromatographic techniques have thus far been presented in the simplest possible terms].

Соотношение, в котором образуются все четыре возможных продукта, представляет очень сложную проблему. §The proportion in which the four possible products are formed presents a very complicated problem].

По своей грамматической функции определенный артикль индивидуализирует, выделяет один предмет из целого класса ему подобных. И здесь, хотя и в сильно ослабленном виде, проявляется смысловое значение артикля [данный], [упомянутый], [полученный] и т.д. В научной и технической литературе в таком контексте определенный артикль употребляется перед любыми существительными, включая такие, которые обычно имеют абстрактное значение, типа: work, power, evidence, measurement, temperature, percentage, potential, speed, data, polymerization, substitution, concentration, synthesis, acetolysis.

Например:

Скорость полимеризации пропорциональна способности к гидролизации. §The speed of the polymerisation runs parallel with the susceptibility to hydrolysis].

Работа была закончена в начале 1944 г. §The work was completed early in 1944].

Замещение протекало быстро, пока в реакционной среде присутствовала перекись. §So long as peroxide was present in the reaction mixture the substitution proceeded rapidly].

Следует отметить, что данные приближаются к предельным значениям при низких величинах концентрации. §It is to be noted that the data approach the limiting law at low values of the concentration].

До экстракции мочу надо сильно подкислить соляной или серной кислотой. §Prior to the extraction the urine must be strongly acidified with hydrochloric or sulfuric acid].

Синтез был осуществлен только в 1948 г. §The synthesis was not completed until 1948].

Относительное количество ионов, которые отражаются от первого дипода, уменьшается по мере возрастания энергии. §The percentage of the ions, which are reflected from the first dipode decreases as the energy is increased].

Однако температура очень сильно влияет на точку равновесия. §The point of equilibrium however is tremendously influenced by the temperature].

При увеличении длины разделяющая способность колонки улучшается, но не пропорционально, так как при этом изменяются другие переменные величины. §By increasing the length, the separating power of the column improves, but not to a proportional degree, because other operating variables are also affected].

СООТНОШЕНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ ЕДИНИЦЫ И СЛОВА

В. Амирян

/Гюмри/

Объектом фразеологии являются цельные устойчивые сочетания слов, воспроизводимые в речи в готовом виде, как и слова, и являющиеся элементарными единицами лексики. До настоящего времени учёные не единодушны в определении фразеологической единицы, а также в определении границ фразеологии. Наличие слова со связанным значением и создает фразеологическую единицу. В.В. Мадоян обращает внимание и на то, что эта семантическая ограниченность влияет и на грамматические возможности слова: оно перестает употребляться в некоторых из своих форм. Фразеологическая единица в предложении как член предложения, т.е. функционально соответствует слову.

Например: "Does he strike you as rather a dull dog?" asked Sir Henry. Christie, "The Body in the library." Ch 13)

a dull dog - злууда

- Не кажется ли вам, что Хьюго Маклин несколько нудноват! - спросил сэръ Генри.

Фразеологический оборот возникает при постоянном употреблении свободного сочетания слов в образно-переносном смысле. Образно-переносное значение фразеологического оборота обусловлено возникновением у слов, входящих в состав фразеологического оборота, определённого ограниченного значения в употреблении.

Например, фразеологизм "Kick the bucket" (≅ загнуться, окочуриться, дать дуба, сыграть в ящик) включает в свой состав слово bucket не в его современном значении, а в давно утраченном в языке значении "перекладина, на которую подвешивают свиную тушу". Фразеологизм, подобно словам, относится к различным стилистическим пластам. Выделяет межстилевые, книжные и разговорные фразеологические обороты. Межстилевые фразеологизмы употребляются во всех стилях речи, будучи наименованиями явлений действительности без какой-либо оценки. Они являются стилистически нейтральными, ср: время от времени, вывести из себя, во всяком случае т.п. и в английском языке: from time to time (time and again), by the way and so on.

В ряду синонимичных оборотов межстилевые фразеологизмы лишены экспрессии, выразительности, и поэтому общеупотребительны.

Ср., например: в русском яз.: вывести из себя, довести до белого каления;

в англ.яз.: drive smb. crazy and knock smb. cold (ударить как обухом по голове).

Стилистически окрашенные фразеологизмы имеют повышенную или сниженную экспрессивно-стилистическую окраску. Повышенную окраску имеют фразеологизмы книжного характера: в мгновение ока, платить дань и др. или в англ. яз. catch smb. with goods - поймать кого-либо с поличным.

Наиболее заметны среди книжных фразеологических оборотов терминологического, поэтического и публицистического характера: испокон века, золотой дождь,

или в англ.яз.: the flesh-pots of Egypt - материальные блага, благоденствие, smell hell - хлебнуть горя.

Самую многочисленную группу составляют фразеологизмы разговорно-бытового характера, отличающиеся сниженной экспрессивно-стилистической окраской (шутка, ирония, презрение, фамильярность, пренебрежение и т.п.). Сферой употребления этих фразеологизмов является преимущественно устная речь.

В качестве примеров укажем: переливать из пустого в порожнее, песенка спета и т.д.

и в англ.яз.: one's gorge rises at smth ≅ с души воротит от ч-л.

goodness me! - боже мой! вот те на!

by a long shot (way) - гораздо; бесспорно.

СООТНОШЕНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ ЕДИНИЦЫ И СЛОВА

В. Амирян

/Гюмри/

Объектом фразеологии являются цельные устойчивые сочетания слов, воспроизводимые в речи в готовом виде, как и слова, и являющиеся элементарными единицами лексики. До настоящего времени учёные не единодушны в определении ф.единицы, а также в определении границ фразеологии. Наличие слова со связанным значением и создает ф. е-у. В.В. Мадоян обращает внимание и на то, что эта семантическая ограниченность влияет и на грамматические возможности слова: оно перестает употребляться в некоторых из своих форм. Ф-м употребляется в предложении как член предложения, т.е. функционально соответствует слову.

Например: "Does he strike you as rather a dull dog?" asked Sir Henry. Christie, "The Body in the library." Ch 13)

a dull dog – зануда

- Не кажется ли вам, что Хьюго Маклин несколько нудноват!- спросил сэръ Генри.

Фразеологический оборот возникает при постоянном употреблении свободного сочетания слов в образно-переносном смысле. Образно-переносное значение ф-ов зачастую обусловлено возникновением у слов, входящих в состав ф-а, определённого ограниченного значения в употреблении.

Например, фразеологизм "Kick the bucket!" (≅ загнаться, окоцуриться, дать дуба, сыграть в ящик) включает в свой состав слово bucket не в его современном значении, а в давно утраченном в языке значении "перекладина, на которую подвешивают свиную тушу". Ф-ы, подобно словам, относятся к различным стилистическим пластам. Выделяет межстилевые, книжные и разговорные фразеологические обороты. Межстилевые ф-ы употребляются во всех стилях речи, будучи наименованиями явлений действительности без какой-либо оценки. Они являются стилистически нейтральными, ср: время от времени, вывести из себя, во всяком случае т.п. и в английском языке: from time to time (time and again), by the way and so on.

В ряду синонимичных оборотов межстилевые ф-ы лишены экспрессии, выразительности, и поэтому общеупотребительны.

Ср., например: в русском яз.: вывести из себя, довести до белого каления;

в англ.яз.: drive smb. crazy и knock smb. cold (ударить как бухом по голове).

Стилистически окрашенные ф-ы имеют повышенную или сниженную экспрессивно-стилистическую окраску. Повышенную окраску имеют ф-о-ы книжного характера: в мгновение ока, платить дань и др. или в англ. яз. catch smb. with goods – поймать кого-либо с поличным.

Наиболее заметны среди книжных ф-ов обороты терминологического, поэтического и публицистического характера: испокон века, золотой дождь,

или в англ.яз.: the flesh-pots of Egypt – материальные блага, благоденствие, smell hell – хлебнуть горя.

Самую многочисленную группу составляют ф-о-ы разговорно-бытового характера, отличающиеся сниженной экспрессивно-стилистической окраской (шутка, ирония, презрение, фамильярность, пренебрежение и т.п.). Сферой употребления этих ф-ов является преимущественно устная речь.

В качестве примеров укажем: переливать из пустого в порожнее, песенка спета и т.д.

и в англ.яз.: one's gorge rises at smth ≅ с души воротит от ч-л.

goodness me! – боже мой! вот те па!

by a long shot (way) – гораздо; бесспорно.

on the nose — 1) тютелька в тютельку 2) минута в минуту
an unspuly memebeg — язык без костей.

Соотнесенность ф-а словам не означает тождества, иначе возникает вопрос: зачем передавать сочетанием слов то же значение, которое можно передать одним словом.

Сопоставляя фразеологизм и слово (бить бакалуши — бездельничать, кот наплакал — мало;

в англ. яз: put one's nose in — появиться (appear; lie doggo — притаиться (hide)), следует каждый раз отмечать, что значение ф-а глубже за счет образности. Но не все ф-ы допускают такую замену (ср.: лезть на рожон, быть между молотом и наковальней, ловить рыбу в мутной воде;

between the devil and the deep sea, set a thief to catch a thief;

sit on on the lid; as the sparks fly upward

Ф-ы так же, как и слова, могут быть в антонимических отношениях со словами или фразеологизмами, например:

куры не клюют — много, кот наплакал — мало;

thick & fast — slowly; sit on the safety valve — give way to.

Язык, как известно, состоит из единиц, которые выполняют в ней определенную роль. Слова и ф-ы служат для называния (номинации) предметов (признаков количества и действий) и для построения словосочетаний и предложений.

Выполняя определенную функцию, самостоятельные слова и ф. о-ы обладают лексическим значением, неся при этом на себе грамматическую (словообразовательную, морфологическую) информацию.

Фразеологизм видеть насквозь — это "хорошо знать кого-либо; его мысли, намерения" и в то же время ф-м обладает глагольными признаками, свойственными главному слову данного фразеологизма.

Словарь языка и словарь ф-ов — это живые, развивающиеся системы, тесно связанные с другими сторонами языка. Богатство языка — это в первую очередь обилие в нем разных слов и ф-ов. Чем большим их количеством владеет человек, тем он лучше выражает свои мысли и понимает других людей.